

DE ZUIVERE BROEDERS VAN BASRA

DE ZAAK VAN  
DE DIEREN  
TEGEN DE MENSEN

*Uit het Arabisch vertaald  
en van een nawoord voorzien  
door Remke Kruk*

UITGEVERIJ BULAAQ  
AMSTERDAM

## INHOUD

- Ten geleide 9
- Hoe de mens de aarde veroverde 13
- Het protest van de dieren en de argumenten van  
de mensen 15
- Tegenwerpingen van de dieren 17
- De koning belegt een hoorzitting. Discussies over en  
weer 20
- Klachten van verschillende dieren 28
- De haas en het paard 32
- Wijze woorden van de ezel en tegenwerpingen van  
de os 35
- De djinns zijn het met de dieren eens 37
- De koning overlegt met zijn raadgevers 38
- De oude vijandschap tussen de mensen en de djinns 42
- De beste aanpak van het probleem 50
- Overleg van de mensen 51
- Overleg van het weidevee en de andere hoefdieren 55
- De gezant en de roofdieren 57
- Eisen waaraan een gezant moet voldoen 62
- De gezant en de vogels 68
- De gezant en de vliegende insecten 78
- De gezant en de roofvogels 81
- De gezant en de waterdieren 87

De gezant en het kruipend gedierte 92  
De zitting begint 102  
De mensen aan het woord: de man uit Mesopotamië 106  
De man uit India 109  
De Hebreëer 111  
De Syrische christen 112  
De man van de stam Quraysh 113  
De Griek 115  
De Pers uit Khorasān 118  
De dieren aan het woord: de jakhals 121  
De papegaai 123  
De krekkel 124  
De kikker 126  
Repliek van de mensen 129  
De bij 132  
De gehoorzaamheid van onderdanen aan hun koning:  
djinns en mensen 137  
De koning vraagt de mensen opnieuw om  
argumenten 142  
De Griek 142  
Repliek van de bij 143  
De bedoeïen 149  
Repliek van de nachtegaal 151  
Discussie tussen de mensen en de nachtegaal 154  
Discussie tussen de Hebreëer en de nachtegaal 158  
De man uit Irak 163  
Repliek van de jakhals 164  
Discussie tussen de mensen en de jakhals 168  
De mensen voelen zich in verlegenheid gebracht 173  
Discussie tussen de Pers en de papegaai 173  
De engelen 178  
Vakmanschap en kundigheid bij de dieren 181  
De papegaai over de praktijken van astrologen 186

- De papegaai over mogelijkheden om je tegen toekomstig onheil te beschermen 189
- De papegaai over filosofen en dialectici 195
- De papegaai over wiskundigen 197
- De papegaai over artsen 198
- De papegaai over kooplieden, overheidsdienaren, Koranlezers en dergelijke 199
- De papegaai over kaliefen 204
- Vraag van de koning over de termieten 206
- De krekkel over de afstemming tussen geest en lichaam 207
- Nieuw argument van de mensen: hun eenvormigheid 212
- Tegenargument van de nachtegaal 212
- De vele geloofsrichtingen bij de mensen 214
- De grote verscheidenheid onder de mensen 217
- De kikker over de nog veel grotere verscheidenheid onder de dieren 218
- De djinn over de klasse van spirituele wezens 221
- Het laatste argument van de mens: de onsterfelijke ziel 222
- Zijn er mensen die voorbeeldig leven? 225
- Het oordeel van de koning 227
- Slotbeschouwing 227
- Noten 229
- Tekstbasis van de vertaling 235
- Overzicht van edities, vertalingen en bewerkingen van *De zaak van de dieren* 236
- Edities van de Arabische tekst van *De zaak van de dieren* 236
- Vertalingen en bewerkingen van *De zaak van de dieren* 238
- Literatuur 241

Nawoord	243
<i>De zaak van de dieren</i> : literaire en culturele context	245
Stijl en inhoud van de <i>Verhandelingen</i>	251
Het gebruik van verhalen in de <i>Verhandelingen</i>	254
De natuurfilosofische context van <i>De zaak van de dieren</i>	258
De drie natuurrijken	261
<i>De zaak van de dieren</i> : verwante verhalen, vertalingen en bewerkingen	268
Herkomst illustraties	272

Weet dat Adams kinderen zich voortplantten en talrijk werden, en zich daarop verspreidden over de aarde, over land en zee, over vlakten en bergen. Daar leefden ze veilig en in alle rust. Eerst waren ze bang en beducht geweest voor de vele wilde dieren die op de aarde voorkwamen, omdat ze zelf maar met weinigen waren. Daarom hadden ze zich verschanst op heuveltoppen en bergkammen en hun toevlucht gezocht in grotten en holen. Ze voedden zich met vruchten, planten en zaden, en beschermden zich met boombladeren tegen hitte en kou. De winter brachten ze door in warme streken en de zomer in koude. Later begonnen ze in de vlakten dorpen en steden te bouwen en gingen daarin wonen.

Toen begonnen ze allerlei dieren aan zich te onderwerpen: weidevee zoals koeien, schapen en kamelen, en andere hoefdieren zoals paarden, ezels en muilezels. Die bonden ze vast, deden hen een bit in en gebruikten hen om op te rijden, of om lasten te dragen, te ploegen en te dorsen. Ze lieten hen heel hard voor zich werken. Ze dwongen hen meer te doen dan ze eigenlijk konden, en beletten hen om hun eigen gang te gaan en zelf in hun behoeften te voorzien. Dat alles nadat ze eerst vrij waren geweest om te gaan en staan waar ze wilden, en zelf in bos en veld een plek te zoeken om te grazen, te drinken of wat dan ook te zoeken wat goed voor hen was.

De overgebleven dieren – wilde ezels, gazellen, roofdieren en vogels – die eerst zo tam en vol vertrouwen waren geweest en zich veilig hadden gevoeld in hun woongebieden, werden schuw en vluchtten weg van de plekken waar mensen huisden. Ze trokken naar verafgelegen velden en bossen, dalen en bergtoppen. De mensen probeerden hen met allerlei hulpmiddelen te vangen, zoals kooien, netten en vallen. Ze beschouwden de dieren namelijk als hun slaven, die in opstand waren gekomen en ervandoor waren gegaan.

Jaren gingen zo voorbij. Toen zond God Mohammed—God zegene hem en schenke hem vrede. Hij riep mensen en djinns<sup>1</sup> tot God—Hij is verheven—en de islam. Een groep djinns gaf aan zijn oproep gehoor en werd goede moslims. Een lange tijd verstreek. Toen kwam bij de djinns een koning aan de macht die Bīwārasp de Wijze werd genoemd. Zijn bijnaam was Shāhmardān, koning van Mardān. Zijn koninkrijk, Mardān, lag op het eiland Balāsāghūn, dat middenin de Groene Zee ligt,<sup>2</sup> vlakbij de evenaar. Het was een eiland met een aangenaam klimaat en goede grond, met zoetwaterrivieren en bronnen waaruit overvloedig water opwelde. Ook had het veel velden en plekken waar het goed toeven was. Er groeiden allerlei soorten bomen en vruchten, en er waren weelderige tuinen, bloeiende gewassen, aromatische kruiden en bloemen.

Op een dag dreef de wind een schip naar de kust van het eiland. Er waren kooplui, handwerklieden, geleerden en andere mensen aan boord. Zij gingen aan land en keken eens rond. Ze ontdekten dat het eiland rijk was aan bomen, fruit, vruchten en zoet water, en dat het een aangenaam klimaat had. De grond was er vruchtbaar en er groeiden groenten, aromatische kruiden en allerlei granen en zaden die de regens daar hadden doen opschieten. Ook zagen ze dat er allerlei dieren waren: weidevee en andere hoefdieren, vogels en roofdieren. Al die dieren leefden daar vredig tezamen zonder bang voor elkaar te zijn.

Het eiland beviel die mensen dan ook uitstekend, en ze besloten er te blijven wonen. Ze bouwden onderkomens en namen daar hun intrek in. Toen richtten ze hun aandacht op het weidevee en de andere hoefdieren die daar woonden, met de bedoeling ze te vangen en als last- en rijdier te gebruiken. Zo hadden ze dat thuis immers ook gedaan. De dieren waren bang voor hen en vluchtten weg, en de mensen gingen ze onmiddellijk achterna met allerlei vernuftige hulpmiddelen om ze te

pakken te krijgen. Ze geloofden immers dat die dieren hun slaven waren, die in opstand waren gekomen, hun juk hadden afgeworpen en ervandoor waren gegaan.

#### HET PROTEST VAN DE DIEREN EN DE ARGUMENTEN VAN DE MENSEN

Toen het weidevee en de andere hoefdieren erachter kwamen dat de mensen zo over hen dachten, gingen hun leiders en woordvoerders gezamenlijk naar Bīwārasp de Wijze, de koning van de djinns. De koning zond een gezant naar de mensen en riep hen op aan het hof te verschijnen. Een aantal van de mensen uit het schip kwam ook inderdaad. Zij waren met ongeveer zeventig mensen, afkomstig uit verschillende landen. Toen de koning hoorde dat zij gearriveerd waren, gaf hij opdracht hen met alle bewijzen van gastvrijheid te ontvangen, en na drie dagen liet hij hen naar zijn raadszitting komen.

Bīwārasp was een wijze en rechtvaardige koning, edel, billijk van oordeel en mild. Gasten ontving hij hoffelijk, vreemdelingen verschafte hij onderdak, met de zwaarbeproeften had hij medelijden, onrecht ging hij tegen, en hij riep op tot het goede en verbood het kwade, enkel en alleen uit verlangen om God—verheven is Hij—welgevallig te zijn.

Toen de mensen aankwamen en hem op zijn troon zagen zitten, wensten zij hem vrede en een lang leven toe. De koning vroeg hun via een tolk: ‘Wat heeft u naar ons land gebracht en wat heeft u ertoe bewogen naar ons eiland te komen zonder dat daar eerst contact over is geweest?’

Een van hen antwoordde: ‘Wij werden ertoe aangemoedigd om hier te komen omdat wij hoorden dat hier zo’n voortreffelijke koning regeert, een koning die vele goede eigenschappen en edele karaktertrekken heeft, en rechtvaardig en billijk is in



zijn oordeel. We zijn naar hem toe gegaan om hem te laten horen wat wij te zeggen hebben en om onze argumenten uiteen te zetten, zodat hij een uitspraak kan doen in het conflict tussen ons en onze weggelopen slaven, de dienaren die weigeren ons gezag te erkennen. Moge God de koning een juist inzicht schenken en hem het rechte pad wijzen; want Hij is de wijste der wijzen!’

De koning sprak: ‘Zeg mij wat u wilt, en verklaar wat u zegt.’

De woordvoerder van de mensen zei: ‘Zeker, majesteit. Wij beweren dat al dit weidevee en deze andere hoefdieren, roofdieren, wilde dieren en alle andere dieren onze slaven zijn en wij hun meesters. Nu zijn sommigen van hen in opstand gekomen en weggelopen, en anderen gehoorzamen ons slechts met tegenzin en weigeren zich in hun slavernij te schikken.’

‘Wat is uw bewijs voor deze bewering en welke argumenten hebt u voor uw aanspraken?’ vroeg de koning.

De man antwoordde: ‘Wel, majesteit, wij kunnen onze bewering zowel staven met bewijzen uit de overgeleverde godsdienstige wet als met redelijke argumenten.’

‘Laat die dan maar horen,’ zei de koning.

De woordvoerder en redenaar van de mensen, die tot het geslacht van ‘Abbās—God hebbe welgevallen aan hem—behoorde,<sup>3</sup> besteedde daarop het spreekgestoelte en begon aldus zijn redevoering: ‘Lof zij God, de Heer der wereldbewoners! Moge het uiteindelijk geluk ten deel vallen aan de goede mensen, en vijandschap alleen aan hen die onrecht doen. Vrede over onze Heer Mohammed, het zegel der profeten, leider van de Godsgezanten en onze voorspraak op de Dag des Oordeels! Gods vrede over Zijn engelen, die Hem nabij zijn, en over de vromen onder Zijn dienaren en de mensen in de hemel zowel als op aarde, gelovigen en moslims. Moge Hij onder hen zowel u als ons Zijn genade deelachtig doen worden; Hij is de barm-

hartigste der erbarmers! Lof aan God, «Die uit water de mens geschapen heeft en hem familiebanden in de mannelijke en in de vrouwelijke lijn heeft gegeven,»<sup>4</sup> en Die uit hem een echtgenote heeft geschapen en uit hen beiden vele mannen en vrouwen heeft doen voortkomen, en Die hun nageslacht gezegend heeft, hen over land en zee heeft gevoerd en hen «met goede dingen van eten heeft voorzien».<sup>5</sup>

God – machtig en verheven is Hij – heeft gezegd: «En het weidevee heeft Hij voor u geschapen, die u warmte en allerlei nut geven, waarvan u eet, en waarvan u de schoonheid geniet als u ze 's avonds naar huis voert en 's ochtends naar hun weideplaats brengt.»<sup>6</sup> Ook heeft Hij, de Verhevene, gezegd: «En op hen en op de schepen wordt gij voortgedragen.»<sup>7</sup> En: «En paarden en muilezels en ezels om op te rijden en als pronk.»<sup>8</sup> Ook zegt Hij: «Opdat gij plaats kunt nemen op hun ruggen en dan de weldaad van uw Heer gedenkt, als u daarop zit.»<sup>9</sup> Vele verzen in de Koran, de Thora en de Bijbel wijzen er dus op dat deze dieren voor ons en ter wille van ons zijn geschapen. Zij zijn onze slaven en wij hun meesters. Moge God u en mij vergiffenis schenken.<sup>9</sup>

#### TEGENWERPINGEN VAN DE DIEREN

De koning zei: 'Weidevee en andere hoefdieren, jullie hebben de Koranverzen gehoord die de mensen citeren om hun aanspraken kracht bij te zetten. Wat hebben jullie daartegen in te brengen?'

De woordvoerder van deze dieren, de muilezel, stond op en zei: 'Lof aan God, de Ene, de Enige, de Unieke, de Eeuwige, de Altijd Bestaande, de Tijdloze, Hij die eerder was dan alles wat bestond, los van tijd en plaats, en Die toen sprak: «Wees!» en er was een licht dat opkwam, een licht dat Hij uit de versluie-

ring van Zijn verborgenheid tevoorschijn deed komen. Daarop schiep Hij uit het licht een zee van laaiend vuur en een zee van kolkend water, heftig golvend, en uit het vuur en het water schiep Hij hemelsferen met dierenriemtekens, sterren en stralende lichten. De hemel grondvestte Hij, de aarde spreidde Hij uit en de bergen verankerde Hij. De verschillende lagen van de hemelen maakte Hij tot de woonplaats van de hogere wezens, de ruimte van de hemelsferen tot woonplaats van de aan Hem nabije engelen. De aarde bestemde Hij voor de aardse schepselen, namelijk de planten en de levende wezens. Toen schiep Hij uit het vuur van de woestijnwind de djinns en uit leem de mens, en «gaf hem nakroost dat uit een onooglijke waterdruppel ontstond op een sterke en hechte plaats».<sup>10</sup> Hij maakte zijn nageslacht tot stedehouder op de aarde om haar te bewonen, niet om haar te verwoesten, en om de dieren te behoeden en te benutten, niet om ze wreed en onrechtvaardig te behandelen. Ik vraag God om U en mij vergiffenis te schenken!

En hij ging verder: ‘Majesteit, uit geen van de Koranverzen die deze mens heeft geciteerd, blijkt dat zij de meesters zijn en wij hun slaven. Het zijn verzen die verwijzen naar Gods goedgunstigheid ten opzichte van hen, en naar Zijn weldaden. Hij zei tot hen: «Hij heeft ze aan hen ondergeschikt gemaakt» net zoals Hij heeft gezegd: «Hij maakte de zon en de maan en de wolken en de winden ondergeschikt.»<sup>11</sup> Vindt u soms, majesteit, dat die ook slaven en bezit zijn van de mensen en dat de mensen de baas over hen zijn? Weet majesteit, dat God—groot zij Zijn lof—alle schepselen in de hemelen en op aarde heeft geschapen en ze aan elkaar ondergeschikt heeft gemaakt, hetzij om daar nut van te hebben hetzij om zich tegen kwaad te beschermen.

Zoals wij later nog zullen aantonen, heeft God de dieren en alles wat zij te bieden hebben aan de mens ondergeschikt gemaakt om de mens daar nut mee te bezorgen, en om hem te

beschermen tegen kwaad dat zij hem zouden kunnen berokkenen. Om die reden heeft Hij dat gedaan, en niet, zoals zij abusievelijk menen, omdat zij onze meesters zijn en wij hun slaven. Dat zijn allemaal leugens en onware praatjes die zij naar voren brengen.’

De muilezel, woordvoerder van het weidevee en de andere hoefdieren, ging verder: ‘Majesteit, wij en onze voorouders woonden al op aarde voordat Adam, de vader van het mensengeslacht, geschapen werd. Wij bewoonden de wijde gebieden van de aarde en trokken langs haar dalwegen. We doorkruisten allemaal Gods landen om voedsel te zoeken en zo goed mogelijk voor onszelf te zorgen. Iedereen was met zijn eigen zaken bezig op de manier die het best aan zijn behoeften voldeed, op zijn eigen plek, in steppe, bos, gebergte of vlakke. Elk dier had een hechte band met zijn soortgenoten, omdat ze allemaal bezig waren om jongen te krijgen en groot te brengen onder de beste omstandigheden, door God van eten en drinken voorzien. Wij voelden ons veilig in onze woongebieden en onaangetast in ons lichaam. Dag en nacht loofden en heiligden wij God. Wij waren Hem niet ongehoorzaam en stelden niets naast Hem. Zo gingen vele tijdsspannen voorbij.

Toen schiep God – groot zij Zijn lof – Adam, de vader der mensen, en maakte hem tot Zijn stedehouder op aarde. Zijn kinderen plantten zich voort, en talrijk werd zijn nageslacht. Zij verspreidden zich over de aarde, over land, zee, vlakten en bergen. Zo maakten ze dat onze woonplaatsen en leefgebieden alsmat kleiner werden. Allerlei dieren onder ons namen ze gevangen, zoals schapen, koeien, paarden, muilezels en ezels. Die temden ze, lieten ze voor zich werken en gaven ze allerlei vermoeiend en inspannend werk te doen, zodat ze totaal uitgeput raakten. Ze moesten lasten dragen, als rijdier dienen, werden onder het juk gespannen en moesten waterraderen en molens aandrijven. Dat alles gebeurde met harde dwang en ging ge-

paard met slaag, vernederingen en allerlei andere kwellingen, ons hele leven lang.

Velen van ons namen dan ook de wijk naar onbewoonde streken, woestijnen en bergtoppen. De mensen gingen onmiddellijk achter ze aan met allerlei vernuftige hulpmiddelen om ze weer te pakken te krijgen. Wie van ons in hun handen viel, kreeg allerlei kwellingen te verduren. We werden gekluisterd met boeien en kettingen en opgesloten in hokken. Ook werden we geslacht en gevild, onze buik werd opengesneden, onze ledematen afgehakt, gewrichten doormidden gespleten, botten verbrijzeld, ogen uitgerukt, veren geplukt, haar en vacht afgesneden. Daarna wachtte ons dan het kookvuur, het braadspit en het roosteren, en nog onbeschrijfelijk veel kwellingen meer.

En alsof dat allemaal nog niet genoeg was, waagden die mensen het ook nog te beweren dat dit alles een dwingend recht was dat zij ten opzichte van ons konden doen gelden, en dat zij onze meesters waren en wij hun slaven. Wie vluchtte was dus een weerspannige, weggelopen slaaf, die zich probeerde te onttrekken aan het wettig gezag. En dat alles zonder enig juridisch argument, verklaring of bewijs, met niets dan overmacht en geweld!

#### DE KONING BELEGT EEN HOORZITTING.

#### DISCUSSIES OVER EN WEER

Toen de koning deze woorden gehoord en deze toespraak begrepen had, droeg hij een heraut op om een bericht om te roepen in zijn koninkrijk. Hij moest de soldaten en ambtsdragers van de verschillende stammen van de djinns bijeenroepen, en ook de rechters, officiële rechtbankgetuigen en wetgeleerden. Daarop zette de koning zich neer om een oordeel te vellen in de



1. Zwarte adelaar, vijftiende eeuw

من المطبوخ ويعالج بغيره. فاخصمه الحريه التي ذكرناها وراونا منه باكل كل  
 حبه. وسرب الصرغ وروم دخول احنام من بعله ورمه وسماحه ندر ساعه  
 عا ارنفر البسم فا ايسو العالج ويقا من ركب فيه علاج فاما علاج امرو  
 فعالج بالوايح العام انصا بالشرط. وبالبره وبالك ارفق وشرب الصرغ  
 وعمره ال محمد كبا قتلها ونضما نضما نضما من وزوالكم المطبوخ معو العسل



علاج بهسه اربوا :  
 سبع منها صماد لعل سبع من جبهه بمقوا اجما  
 وصماد من دعو شعير مع ما وعتا وسرب الزرا وادرج من خل وما ما عولت  
 وسرب عصاره فرا سورا اما طينه مع سراب وصماد من سحره



علاج بهسه كحرو  
 وهو تلخشعو مع نزال الكار وسرب حملا وادلولور وجمشي كرجيم من سحره  
 بنت ملائق وسرب اصل راويد وفرعار وخطا انا



علاج بهسه فرطو  
 وهو حبه ذات ثمر لسها و لهشه الاسدس  
 من انفع من القوط قلعو ارنقطع من وضع الهشه بالماله او شرج الموضع ثر بعد  
 ذلك كوزا لسره نمنسائه خالط الهم كمانه ام وسيله هو  
 العلاج لعالج

ACADIVGD





*links:* 2. Giftige dieren: slangen en schorpioen, 1083

*rechts:* 3. Olifanten, vijftiende eeuw